

تحليل محتوای مطبوعات چهار کشور عربی

نبیل دجانی

ترجمه: بهروز گرانپایه

برای آنکه هر رسانه‌ای قادر باشد سوء استفاده‌های از قدرت را فاش کند، باید حق ارائه آزاد اطلاعات را داشته باشد. هیچ جامعه‌ای چنین امتیازی را بدون آنکه محدودیت‌های خاصی را اعمال کند، به مطبوعات خود نمی‌دهد. این محدودیت‌ها را، از نظارتی همه جانبه یا قانونی گرفته تا نظارتی محدود یا پنهان، اتحادیه‌ها یا نهادهای جامعه و غالباً دولت‌ها اعمال می‌کنند. تفاوت در ایدئولوژی‌ها و مقررات و دل‌بستگی‌های اجتماعی، به تفاوت در تعریف اصطلاح «سوء استفاده از قدرت» منجر می‌شود.

شاید مطمئن‌ترین روش برای مطالعه نقش وسایل ارتباط جمعی، تحلیل محتوا باشد. یک محقق با تحلیل تولید یا دستاوردهای رسانه‌های گروهی، می‌تواند جهت‌گیری‌های آنها را در مقابل گروه‌های صاحب قدرت و نفوذ، و نیز میزان پوشش خبری را مشخص کند. تحلیل محتوا می‌تواند نشان دهد که این گروه‌ها چقدر مورد توجه رسانه‌ها هستند. این روش، همچنین محقق را قادر می‌سازد تا روشن سازد که آیا رسانه‌ها نقش یک نگهبان و مراقب را برای سوء استفاده کنندگان از قدرت دارند، در خدمت آنها هستند و یا نقشی بینابین بازی می‌کنند؟ نهایتاً مطالعه تحلیل محتوا ممکن است به درک بهتری از ویژگی‌های سیاسی-اجتماعی موقعیت وسایل ارتباط جمعی در یک کشور خاص بینجامد.

در اینجا، ما نقش رسانه‌ها را در چهار کشور عربی از طریق تحلیل نمونه‌ای از اخبار داخلی روزنامه‌ها بررسی خواهیم کرد. چهار کشور انتخاب شده، نظام‌های مختلف حکومتی را در جهان عرب نشان می‌دهند. این کشورها عبارتند از: الجزایر، با نظام جمهوری و حکومتی که یک حزب ایدئولوژیک و انقلابی آن را اداره می‌کند، مصر، با نظام جمهوری که قدرت اصلی در دست‌های رییس جمهوری است، لبنان با نظام جمهوری و حکومتی که در آن گروه‌های مختلف مذهبی برای قدرت مبارزه می‌کنند و عربستان سعودی، یک نظام پادشاهی که قدرت در خانواده حاکم متمرکز است. این مطالعه، برپایه تحلیل محتوای اخبار داخلی در سه روزنامه لبنان، مصر و عربستان سعودی در طول دوره‌ای یک هفته‌ای از ماه‌های مارس و آوریل در سال ۱۹۸۳ استوار است. در الجزایر، تنها یک روزنامه بررسی شد، زیرا روزنامه عربی زبان دیگری در این کشور وجود ندارد.

این روزنامه‌ها- تا آنجا که ممکن بوده است- از جریان‌های مختلف سیاسی کشور انتخاب شده‌اند و بیشترین تیراژ را در هر یک از چهار کشور دارند. بر این اساس،

محتوای اخبار داخلی روزنامه‌های ذیل مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت: الشعب در الجزایر، الاهرام و الجمهوریت و الاخبار در مصر، النهار و السفير و العمل در لبنان، و الرياض و الجزيرة و الیوم در عربستان سعودی.

اقلام خبری یا رویداد (یعنی کلیه اطلاعات چاپ شده زیر یک تیتر)، به عنوان واحد تحلیل انتخاب گشت و آنجا که یک موضوع، چند عنوان فرعی را شامل می‌شد، بخش‌های کوچکتر به عنوان اقلام جداگانه تحلیل شد. همه بخش‌های خبری، برحسب سانتی‌متر در ستون اندازه گرفته شدند و به پنج مقوله اصلی تقسیم گردیدند.

مقوله اول، انواع اقلام را مشخص می‌کند: (۱) اخبار، (۲) سرمقاله یا دیدگاه، (۳) نامه به سردبیر، (۴) ستون ویژه، (۵) تصویر تنها. مقوله دوم، منابع اخبار را مشخص می‌کند. مقوله سوم تعیین می‌کند که خبر در کجا روی داده است: در پایتخت، در شهر یا شهرستان، روستا یا مناطق روستایی، یا در سطح کشور.

مقوله چهارم، موضوع اقلام خبری داخلی را نشان می‌دهد. در این مقوله، موضوعات زیر بررسی شده‌اند: (۱) موضوعات دیپلماتیک که به روابط بین ایالتها اشاره دارد، (۲) موضوعات سیاسی، در سطح ایالت و شامل درگیری‌های میان احزاب و گروه‌های سیاسی و همچنین مسایل پارلمانی می‌شود، (۳) موضوعات نظامی و مباحث دفاعی، شامل درگیری‌های نظامی، موضوعات امنیتی، همکاری‌های نظامی و مذاکرات صلح، (۴) مسایل اقتصادی، از جمله توافقات تجاری، عوارض گمرکی، واردات، صادرات، سرمایه‌گذاری‌ها، بورس سهام و ارز، تولیدات کشاورزی و غیره، (۵) مسایل کارگری، (۶) کمک‌های دولت، شامل ترویج، آموزش و پروژه‌های توسعه، (۷) خدمات اجتماعی که به مسایل همچون بهداشت، بی‌سوادی و مسکن مربوط می‌شود، (۸) ورزش، (۹) دانش و هنر، (۱۰) سرگرمی‌ها، (۱۱) مصایب طبیعی، (۱۲) مسایل محیطی، از جمله وضعیت آب و هوا.

آخرین مقوله، عوامل ایجاد خبر را نشان می‌دهد: (۱) دولت، (۲) معاونان یا شخصیت‌های سیاسی که به نحوی با دولت در ارتباطند، (۳) منابع خارجی، (۴) طبقات اجتماعی و گروه‌های صاحب نفوذ^۲ (هم‌سود)، (۵) فوکه‌ها، (۶) گروه‌های قومی، (۷) شخصیت‌های اجتماعی، (۸) چهره‌های سیاسی، (۹) هنرمندان و دانشمندان، (۱۰) عوامل غیر انسانی. این گروه‌ها، سپس در سه زیرگروه کلی: ملی، شهری و روستایی تفکیک شده‌اند.

مشاهدات کیفی

پیش از بررسی یافته‌های «تحلیل محتوا»، بیان برخی مشاهدات عمومی، و ارائه تصویری کیفی از موضوعات و جهت‌گیری اخبار داخلی در مطبوعات ۴ کشور مورد مطالعه، ضروری است. این نکات، پیش زمینه‌ای ضروری برای بررسی یافته‌ها فراهم می‌کند.

مشاهده اول، نشان می‌دهد که فضای ارائه شده برای مقولات مورد بررسی در این مطالعه، تمایل به نوسان از میانگینهای ملی دارد. تغییرات میان مطبوعات در هر کشور و متوسط آن کشور، مشخصاً کمتر از تغییرات میان متوسط ملی چهار کشور بود. نکته فوق، این فرضیه را تأیید می‌کند که تغییر در پوشش اخبار داخلی معمولاً از شرایط سیاسی-اجتماعی تأثیر می‌پذیرد. این شرایط، از جمله عوامل مهمی هستند که بر فعالیت رسانه‌ها اثر می‌گذارند و گزینش اخبار را جهت می‌دهند.

مشاهده دوم، این است که پوشش خبری در مطبوعات چهار کشور عربی مورد مطالعه، غالباً در جهت حمایت از قدرتهای سیاسی موجود است. انتشار و تحلیل اخبار در هر یک از این کشورها، در چارچوبی صورت می‌گیرد که مطلوب و خوشایند قدرتهای سیاسی است. در سه کشور، قدرت در اختیار حزبی کانونی و یا خانواده‌ای است که نیروی سیاسی مسلط به شمار می‌رود. در کشور چهارم، یعنی لبنان، دولت تنها نماینده قدرت سیاسی نیست و اخبار دولت، پوشش خبری غالب نیست. لبنان، چندین گروه سیاسی و نظامی فعال دارد که در دولت و اداره سیاسی کشور، مشارکت می‌کنند. بنابراین، ادعای مطبوعات لبنان که نسبتاً از کنترل دولت آزادند، لزوماً به این معنا نیست که آنها از سلطه دیگر گروه‌ها در کشور نیز آزاد هستند. در کل، گروههای اقتصادی کشورهای عربی، یعنی بازرگانان و مدیران شرکتها و صاحبان صنایع، از طریق آگهیها بر مطبوعات اعمال نفوذ می‌کنند و نفوذ سایر گروههای اجتماعی، به ویژه کارگران و جامعه روستایی و اقلیتها، قابل چشم پوشی است.

متداولترین اقلام در این مطبوعات، گزارشهای خبری است، اما سبک آنها از طرح و چارچوب غربی تبعیت نمی‌کند. در این اقلام، اخبار و دیدگاهها در یک بخش مشابه با هم ترکیب می‌شوند. این نکته، تعداد ناکافی و ضعیف بودن سرمقاله‌ها را نشان می‌دهد. نبود روزنامه نگاران با تجربه که به تحلیل و تفسیر اخبار بپردازند، می‌تواند دلیل دیگری باشد. بیشتر اخبار داخلی را در مطبوعات عربی منابع داخلی تهیه می‌کنند، زیرا خبرگزاریهای خارجی، به ندرت رویدادهای داخلی این کشورها را انعکاس می‌دهند.

● گروههای اقتصادی کشورهای عربی،

یعنی بازرگانان و مدیران شرکتها و صاحبان صنایع از طریق آگهیها بر مطبوعات اعمال نفوذ می‌کنند.

● بیشتر گزارشهای توصیفی و تفسیری،

در روزنامه‌های عربی

مورد مطالعه، دنباله رو خط مشی مقامات سیاسی هستند

و کمبود گزارشهای تحقیقی

قابل توجه است.

● پوشش خبری به دو متغیر اصلی بستگی پیدا می‌کند:

(۱) ارتباط سیاسی میان قدرت در آن کشور

و منبع خبر

(۲) نزدیکی جغرافیایی

رویدادهای خارجی به کشور و نزدیکی رویدادهای داخلی به

پایتخت یا محل استقرار قدرت مسلط.

● اگرچه سه روزنامه مصری در روش ارائه اخبار داخلی

با هم متفاوت عمل می‌کنند،

اما همه آنها به

موفقیتهای دولت، اولویت می‌دهند.

در حالی که همه روزنامه‌های عربی مورد مطالعه، مقاله‌های ویژه^۲ دارند، بیشتر آنها- به استثنای چند روزنامه لبنانی و مصری- از این نظر فقیرند. بیشتر گزارشهای توصیفی و تفسیری، دنباله‌رو خط مشی مقامات سیاسی هستند. شاید بهترین گزارشهای ویژه و گزارشهای تفسیری را بتوان در **الاهرام** یافت. کمبود قابل توجه در مطبوعات عربی، نبود گزارشهای تحقیقی است.

تفاوت قابل توجه دیگر میان مطبوعات چهار کشور عربی، در نوع اخباری است که انتخاب می‌کنند و دیگر اینکه، به دلایل روشن بر مسایل خاص کشور خود تأکید نمی‌کنند. بنابراین، پوشش خبری به دو متغیر اصلی بستگی پیدا می‌کند. ۱) ارتباط سیاسی میان قدرت در آن کشور و منبع خبر، ۲) نزدیکی جغرافیایی رویدادهای خارجی به کشور، و نزدیکی رویدادهای داخلی به پایتخت یا محل استقرار قدرت مسلط. براین اساس، ما دریافتیم که در مطبوعات کشورهای الجزایر و مصر و لبنان، به لحاظ پوشش منطقه‌ای، از اخبار مربوط به کشورهای حوزه خلیج (فارس) چشم پوشی می‌شود، اما مطبوعات عربستان سعودی از این گونه اخبار پُر است. همچنین اخبار شمال آفریقا، در مطبوعات الجزایر انعکاس بیشتری دارد، اما در مطبوعات لبنان و عربستان سعودی دیده نمی‌شود. با وجود این، در مطبوعات چهار کشور به اخبار رویدادهای عمده کشورهای عربی اولویت داده می‌شود، مسایلی مانند: درگیریهای لبنان، جنبش مقاومت فلسطین و فعالیتهای سازمان آزادیبخش فلسطین.

در سطح اخبار بین‌المللی، پوشش وسیعی به رویدادهای مربوط به ایالات متحده، به ویژه رویدادهای خاورمیانه، آمریکای لاتین و گفتگوهای خلع سلاح میان آمریکا و شوروی داده می‌شود. کشورهای سوسیالیست و کشورهای غیر عرب جهان سوم، پوشش خبری کمی دارند، صرفاً رویدادهای مهم، اگر چه اندک، گزارش شده‌اند. اخبار داخلی در مطبوعات عربی معمولاً به رویدادهایی درباره پایتخت و مراکز قدرت محدود می‌شود. (در عربستان سعودی، خانواده حاکم چندین اقامتگاه دارند.)

در اینجا، تصویری کیفی از مطبوعات مورد بررسی ارائه می‌شود.

۱. الجزایر

تفاوت **الشعب**، تنها روزنامه عرب زبان الجزایر، با روزنامه‌های سه کشور دیگر عرب این است که از یک خانواده حاکم یا برگزیدگان قدرت حمایت نمی‌کند. **الشعب**

همچنین مدافع وضع موجود نیست، بلکه از انقلابی حمایت می‌کند که در پی تغییر نظم موجود و استقرار نظم نوینی است که آرمانهای اقتصادی و اجتماعی انقلاب الجزایر را پیش خواهد برد.

تفاوت دیگر **الشعب**، این است که جهت‌گیری مطالب آن، آموزش خوانندگان و تبلیغ این شعار است که مردم باید مطلع باشند. بخشهای خبری آن، بیش از آنکه جنبه اطلاعاتی داشته باشد، آموزشی است. سبک روزنامه‌نگاری آن کاملاً ابتدایی، و صفحه آرایی و تیتراها و حتی چاپ و آگهیها بسیار ساده است. خواننده خیلی کم گزارشی از مسایل انسانی می‌یابد و تمام بخشهای خبری از حزب حاکم و خط انقلابی آن حمایت می‌کنند. روزنامه اساساً به موفقیتهای اقتصادی و اجتماعی دولت در بخش اجرایی کشور و همین طور خدمات و طرحهای اقتصادی و اجتماعی اشاره دارد. در حالی که به ندرت در آن سرمقاله چاپ می‌شود، چندین تفسیر درباره موفقیت انقلاب الجزایر و حزب حاکم ارائه می‌کند. این تفسیرها، متن اخبار و حتی تیتراها را در بر می‌گیرد. در زیر، برخی نمونه‌ها دیده می‌شود:

- «بخش حمل و نقل در منطقه عنایت: آغازی موفق»
- «آموزش شاغلان در بیشار، توسعه و پویایی»
- «با کمک به مؤسسه‌های جدید و واحدهای موفق اقتصادی، طرحهای سازمانی قبل از پایان سال، تکمیل می‌شوند»

روزنامه الجزایری همچنین، فعالیت گروههای مختلف اجتماعی نظیر کشاورزان و کارگران را بازتاب می‌دهد. این روزنامه می‌کوشد نشان دهد که پیوند مستحکمی میان فعالیت این گروهها و انقلاب الجزایر وجود دارد.

اخبار خارجی در **الشعب** محدود است. تأکیدها روی جهان عرب و کشورها و رویدادهایی است که از انقلاب الجزایر حمایت می‌کنند. **الشعب** پوشش وسیعی به اخبار انقلاب فلسطین، جنگ لبنان و اختلافات مراکش و الجزایر می‌دهد.

۲. مصر

بارزترین چهره مطبوعات مصر، حمایت از دولت و سیاستها و فعالیتهای آن است. گزارشها و اخبار داخلی بر موفقیتهای ادارات دولتی متمرکز است. این نکته، در مورد اخبار بین‌المللی و جهان عرب نیز صادق است. روزنامه‌های آن به انعکاس موضوعاتی می‌پردازند که از دولت و سیاستهایش حمایت می‌کند. نمونه‌های زیر، اخباری است که از صفحات اول سه روزنامه مصری در جریان دوره مطالعه نقل می‌شود:

مقایسه این سه روزنامه، نشان می‌دهد که **الاهرام** بیشترین موازنه را اعمال می‌کند. گرچه کمترین فضا را برای اخبار خارجی در نظر می‌گیرد، اما پوشش بیشتری - هر چند به صورت خلاصه - به اخبار خارجی می‌دهد.

الاخبار، اخبار خارجی را با جزئیات بیشتر، اما عناوین کمتر مطرح می‌کند. به نظر می‌رسد که قدرت **الاخبار** در گزارشهای خبری قوی آن باشد، در حالی که **الاهرام** در سر مقاله‌ها و گزارشها سابقه بیشتری دارد و معمولاً روشی عمیق و جدی را دنبال می‌کند. **الاهرام**، خودش را به گروه تحصیل کرده کشور منتسب می‌کند، در حالی که **الاخبار** اشخاص باسواد طبقه متوسط را پایگاه خود می‌داند. روزنامه **الجمهوریت** به شدت احساساتی است. گزارشهای خبری و سرمقاله‌های آن ضعیف است و روزنامه برگزارشهای مورد علاقه مردم تأکید دارد. صفحه اول آن معمولاً به مراسم اختصاص دارد و گزارشها بیشتر ویژگیهای شخصی را مطرح می‌کنند تا خبر. یک قسمت از صفحه اول، به طور منظم درج اسامی جشن سالگرد تولد یا عروسیهایی است که در آن روز اتفاق افتاده است. در صفحه آرایبی روزنامه از فضای کافی استفاده شده و این روزنامه به طور آشکار به جای خبر رسانی، سرگرمی خوانندگان را مد نظر قرار می‌دهد.

۳. لبنان

اگر روزنامه‌های مصر به خاطر حمایت از دولت قابل توجهند، مطبوعات لبنان معمولاً تمایل به مخالفت با دولت دارند. البته این گفته به معنای حمایت و حفاظت از منافع عمومی نیست. مخالفت با دولت معمولاً به خاطر حمایت از قدرتهای دیگری صورت می‌گیرد که به شکل سیاسی یا نظامی در صحنه لبنان فعال هستند. این قدرتها، لزوماً لبنانی هم نیستند.

به خاطر سیاسی بودن افراطی جامعه لبنان، مطبوعات سهم زیادی از توجه خود را به رویدادهای سیاسی معطوف می‌کنند. و این به بهای فدا شدن اخبار مربوط به مسایل روزمره عامه مردم است: رشد مارپیچی قیمتها، کاهش مداوم ارزش پول لبنان، از بین رفتن امنیت، افزایش شدید سرقت و جنایت، نبود قدرت مرکزی که گاه روزها، هفته‌ها و ماهها طول می‌کشد. برای مثال، جنوب لبنان در زمان مطالعه ما، نزدیک به ۳ ماه برق نداشت. این موضوعات به طور خلاصه گزارش می‌شدند، در حالی که حتی رویدادهای کوچک سیاسی، پوشش وسیعتری داشتند. با این همه، مسایل مناطق روستایی به ندرت در مطبوعات لبنان ذکر می‌شدند. اخبار کارگری و بازرگانی به نسبت پوشش بهتری

● «نخست وزیر بحرین از مبارک ستایش کرد» (**الاخبار**)
● «ژاپن از سیاستها و تلاشهای مصر برای صلح در خاورمیانه حمایت می‌کند» (**الاهرام**)
● «مبارک در مراسم افتتاح پروژه‌های جدید در جشن سالگرد باز پس‌گیری صحرای سینا گفت: پایداری شرط لازم برای ایجاد جامعه مولد است» (**الجمهوریت**)
● «تجربه تولید کشاورزی دو بار در سال، اقتصاد مصر را حفظ می‌کند» (**الاخبار**)
● «یک میلیارد پوند برای طرحهای جدید افزایش بهره‌وری و حل بسیاری از مشکلات ما» (**الاهرام**)
اخبار منفی در مطبوعات مصر به گونه‌ای مطرح می‌شوند که نشان دهند دولت برای حل مسایل، فعال است. مثالهای زیر از موضوعات صفحات اول است:
● «مجازات سنگین برای تخلفات» (**الاهرام**)
● «دو مدیر کل به خاطر تقلب در ساختن دو مدرسه به زندان افتادند» (**الاهرام**)
● «چند مدیر به دلیل تقلب در واگذاری آپارتمانها و طرح احداث جنگل بازداشت شدند» (**الاخبار**)
حتی وقتی نویسندگان به مسایل مهم می‌پردازند یا برخی اشتباهات اجرایی را نقد می‌کنند، به گونه‌ای نیست که باعث بی‌آبرویی نظام یا بی‌اعتبار شدن سیاست دولت شود. سردبیر **الاخبار** می‌نویسد: «... اشتباه یک وزیر، به معنای اشتباه دولت نیست». سرمقاله دیگری در **الاخبار** از «... کاهش سانسور دولتی مطبوعات» استقبال کرد. در سرمقاله دیگری با عنوان «مسایل سینا حل نشده است»، در **الجمهوریت** می‌خوانیم: «... یک دوجین از مسایل... نمی‌تواند مانع موفقیتها شود... و نمی‌تواند ارزشها را محو کند. ما باید به خاطر داشته باشیم که این سیاست، سینایی که وقتی آن را از دست دادیم برایش گریستیم. و وقتی آن را باز پس گرفتیم، آغوشمان را به رویش گشودیم و قول دادیم آن را آباد و سرسبز سازیم...».

اگرچه سه روزنامه مصری در روش ارائه اخبار داخلی با هم متفاوت عمل می‌کنند، اما همه آنها به موفقیتهای دولت، اولویت می‌دهند. به عبارت دیگر، آنها توجه اندکی به اخبار مناطق روستایی یا مسایل جامعه شهری - نظیر مسایل کارگران - دارند، البته به جز رویدادهایی که درباره فعالیت به انجام رسیده دولت، مانند افتتاح یک بیمارستان جدید یا ایجاد کانونی برای مسئله مسکن باشد. چند موضوع جزئی درباره مسایل روستایی و کارگری که این روزنامه‌ها در جریان مطالعه ما چاپ کرده بودند، با چنان احتیاطی مطرح شده بود که جنبه مخالفت با دولت نداشته باشد.

داشتند، زیرا چنین اخباری با دو گروه فعال در صحنه سیاسی لبنان پیوند می خورد. واقعیت این است که حمایت یک روزنامه خاص از یک قدرت به خصوص، به معنای استمرار چنین روشی نیست. لبنان برای سالیان متمادی درگیر جنگ بوده است. در این مدت، قدرتهای سیاسی جدیدی به وجود آمده اند، قدرتهای قدیمی محو شده اند و برخی موقعیت خود را تغییر داده اند، و این امر، صحنه سیاسی بسیار متغیری را ایجاد کرده است. به همین شکل، مطبوعات لبنان نیز جهت گیری سیاسی خود را تغییر داده اند. به همین خاطر، سه روزنامه به همان وضعی که در زمان مطالعه ما بودند، نشان داده شده اند، زمانی که بخش وسیعی از خاک لبنان در اشغال اسرائیل بود.

سه روزنامه لبنانی انتخاب شده، جهت گیریهای سیاسی متفاوتی را نشان می دادند. **النهار** به گروههای سیاسی لبنانی جناح راست میانه وابستگی نشان می داد. **النهار** با احتیاط از غرب و جناح راست مسیحی «نیروهای لبنانی» حمایت می کرد و آشکارا به نفع دولت موضع می گرفت (رییس جمهور و نخست وزیر که در زمان مطالعه با هم توافق سیاسی داشتند). **النهار** همچنین محتاطانه با حضور ارتش سوریه در لبنان مخالفت می کرد. از سوی دیگر، **السفیر** نماینده گروههای سیاسی لبنانی جناح چپ و مسلمان بود. **السفیر** علناً مدافع چپ گراهای لبنان، نیروهای ناسیونالیست، سوریه و آن دسته از کشورهای عرب بود که موضع شدیدی بر ضد اسرائیل داشتند. **السفیر** همچنین با غرب و دولت مخالفت می کرد. روزنامه **سوم، العمل**، روزنامه رسمی جناح راست (مارونیهای مسیحی) حزب فالانژست و وابسته به رییس جمهور است. **العمل**، قاطعانه از نیروهای لبنانی جناح راست، غرب و نزدیکی لبنان و اسرائیل حمایت می کرد، و مخالفتی شدید با فلسطینیها و کشورهای سوسیالیست داشت.

وفاداری سیاسی روزنامه ها به اندازه کافی در گزارش روز، سرمقاله ها و مقالات ویژه آشکار بود. اختلاف در جهت گیریها، در تیتراها دیده می شد. برای نمونه، یک موضوع خبری به سه شکل زیر در تیتراها ظاهر می شد:

● «ترس دمشق از اقدامات اسرائیل»، «اسرائیل: تشدید وضعیت آماده باش در برابر نیروهای سوریه»، «روزن: ما برای مذاکره با سوریه آماده ایم» (**النهار**)

● «ارتش اسرائیل در آماده باش، اخطار حزب کارگر برای جنگ با سوریه»، «شیمون پرز به بگین: به خاطر خدا برای لبنان تصمیم بگیرید» (**السفیر**)

● «اسرائیل علیه پیمان شکنیهای سوریه، اخطار کرد»،

«روزن، دمشق و امان را بدون هیچ شرطی به مذاکره فراخواند» (**العمل**)

در صفحات اول یک روز دیگر، موضوع خبری به صورتی زیر ارائه شده بود:

● «اردن، با تحمیل محدودیتهایی بر فلسطینیان، سازمان آزادیبخش فلسطین را زیر فشار قرار می دهد» (**السفیر**)

● «شاه حسین خطاب به ریگان: به رسمیت نشناختن PLO، توافق را دشوار می سازد» (**النهار**)

● «ریگان از ملک حسن خواست تا میان شاه حسین و عرفات میانجیگری کند» (**العمل**)

این نمونه های متعدد به اندازه کافی نشان می دهد که تعیین جهت گیری روزنامه های لبنانی، تقریباً با خواندن دقیق تیتراها امکان پذیر است. این کار، از طریق بررسی روش پوشش خبری نیز شدنی است. در زمان مطالعه ما، **السفیر** به مقاومت در برابر اشغال لبنان توسط اسرائیل، کم توجهی دولت به مناطق زیر نفوذ ناسیونالیستها و به تجاوزات جناح راست نیروهای لبنانی به رهبری حزب فالانژ، اولویت می داد. از سوی دیگر، **العمل** به موفقیتهای دولت و فعالیتهای نیروهای لبنانی پوشش می داد، نقش مقاومت را در برابر اشغالگری اسرائیل کم اهمیت می شمرد و به نیروهای ناسیونالیست جناح چپ حمله می کرد. **النهار**، با پوشش دادن به فعالیتهای همه گروههای درگیر، موضعی بینابین گرفته بود. حمایتش از دولت و جناح راست نیروهای لبنانی، به ویژه در صفحه دوم - که به اخبار داخلی و تفسیرها اختصاص داشت - مشهود بود. با وجود این، بر اخبار مقاومت لبنان در برابر اسرائیل نیز تأکید می کرد.

در حوزه اقتصادی و مسایل کارگران، **السفیر** و **العمل**، فعالیتهای اتحادیه کارگری و خواسته های آنها را منعکس می کردند. هر چند، حمایت آنها از اتحادیه کارگری متفاوت بود. **العمل** از اتحادیه جناح راست حمایت می کرد و **السفیر** از اتحادیه جناح چپ. از سوی دیگر، **النهار** دیدگاههای اتحادیه صنعتگران و اتاق بازرگانی را درباره مدیریت ارائه می داد.

۴. عربستان سعودی

مطبوعات عربستان سعودی، از این لحاظ که محدودیت مالی ندارند، نسبت به روزنامه های سه کشور دیگر عرب متفاوتند. چند منطقه در کشور، روزنامه منتخب دارند و روزنامه ها برای توزیع ملی روی منطقه خاص خود متمرکز می شوند. با وجود این، همه روزنامه ها از قدرت خاندان سعودی حمایت می کنند. دولت همیشه به عنوان

دولت اعلی حضرت پادشاه معرفی می شود.

مطبوعات عربستان سعودی مانند کشورهای دیگر، روش تلفیق خبر و نظر را دنبال می کنند. هر چند نوشته ها و تصویرهایشان به نسبت روزنامه های مشابه در کشورهای عربی، فزوانتر است، اما ضعیف هستند. گزارشهای خبری اساساً اختصاص دارد به موقیتهای دولت در داخل و آن دسته از فعالیتهای خارجی که سیاستهای عربستان سعودی را تأیید می کنند. اندازه روزنامه های عربستان سعودی از روزنامه های سه کشور دیگر عرب بزرگتر است و بنابراین، فضای بیشتری برای پرداختن به جزئیات، به ویژه پوشش اخبار داخلی، دارند. یک رویداد، گاه در چند صفحه مطرح می شود. برای مثال، موضوع بودجه تقریباً تمام صفحات اول و چندین صفحه داخلی سه روزنامه مورد بررسی را پوشانده بود. تیترهای صفحات اول، شبیه تیتری بود که در الیوم آمده بود: «بودجه رفاهی: اعلی حضرت با اعداد و ارقام از دستاوردهای توسعه سخن می گوید». الیوم همچنین مطلبی در همین مورد داشت با این مضمون که: «چه تدبیر اندیشمندانه ای، زیرا نیکبختی کشور و مردم را مد نظر دارد...».

بیشتر اخبار داخلی در مطبوعات عربستان و حتی اخبار تجاری و اقتصادی، به موقیتهای دولت و اقدامات خاندان سلطنتی اختصاص داشت. برای نمونه، تیترهای زیر را انتخاب کرده ایم:

● «تصمیمات هیئت وزیران، افتخاری را نصیب پیمان کاران سعودی کرد» (الجزیره)

● «تصمیم هیئت وزیران برای توسعه بخش پیمانکاری ملی، سند عنایت خاص اعلی حضرت پادشاه به پیمانکاران سعودی است» (الریاض)

● «طرحهای عظیم توسعه منطقه دمام: تخصیص مبالغ هنگفت و پروژه های بزرگ، بازتاب علاقه اعلی حضرت پادشاه به این منطقه است» (الیوم)

مطبوعات عربستان سعودی از دولت انتقاد نمی کنند، اما نامه های خوانندگانی که تقاضایی از مسئولان دارند، چاپ می شود. این خواسته ها با تقدیر از مسئول شروع می شود و به درخواست برای توجه کردن به موضوع مورد نظر می انجامد. مطبوعات اگر انتقادی داشته باشند، از شهروندان عربستان سعودی خواهد بود، نه از مسئولان. برای مثال، الریاض یک صفحه کامل به این موضوع پرداخته بود: «۷۵ هزار خدمتکار، راننده و آشپز در خانه های ما. آیا ما به این کارگران نیاز داریم؟».

در نگاهی عمومی، مضمون مطبوعات عربستان سعودی، آموزشی است تا اطلاعاتی. اخبار از بالا به پایین،

و از حکومت به شهروند منتقل می شود. ویژگی خیلی مشخص مطالب روزنامه ها، پوشش وسیعی است که به فعالیت های ورزشی می دهند، هر چند حجم زیادی را نیز مطالب آموزشی از جمله هنر، علوم، ادبیات، تاریخ و مذهب شامل می شود. روزنامه ها، تعداد زیادی سرگذشت و شرح حال اشخاص، در شکل مصاحبه با ستاره های سینما، نویسندگان و دیگر چهره های مشهور دارند.

اخبار خارجی این مطبوعات، ابتدا به جهان عرب می پردازد. در زمان این مطالعه، اخبار خارجی، عمدتاً به مسئله فلسطینیها و بی سروسامانی آنها در لبنان، و جنگ ایران و عراق پوشش می داد. روزنامه ها همچنین روی اخبار منطقه خلیج (فارس)، و موضع رسمی عربستان سعودی در همه گزارشهای خارجی تأکید می کردند.

هر سه روزنامه در پوشش خبری، کاملاً مشابهند، به جز اینکه الیوم روی منطقه الدمام - جایی که منتشر می شود - متمرکز است، مانند الریاض یا الجزیره که در پایتخت - یعنی ریاض - دیده می شوند. الیوم همچنین ضعیفترین سرمقاله ها را دارد و معمولاً به موضوعاتی نظیر بهداشت و دانش و دیگر مطالب غیرسیاسی می پردازد. از سوی دیگر، سرمقاله های الریاض و الجزیره اساساً سیاسی است.

یافته ها

تحلیلی از محتوای مطالب نشان می دهد که اخبار داخلی در روزنامه های چهار کشور عرب کمتر از نیمی از کل فضا را در بر می گیرد، به جز روزنامه های لبنان که به خاطر جنگ داخلی، ۶۳ درصد کل است (جدول ۱). در مقایسه با مطالعه ای که بعدتر و در دوران با ثبات تری روی مطبوعات لبنان صورت گرفت، اخبار داخلی تنها ۴۸ درصد از کل فضا را پوشش می داد، اخبار خارجی ۳۰ درصد را اشغال می کرد و آگهیها ۲۲ درصد بقیه را، که این نتیجه شبیه سه کشور دیگر است.^(۱)

در مقایسه کمی، تفاوت اصلی میان روزنامه های عربی، در مقدار فضای اختصاص داده شده به آگهیها و اخبار خارجی است. روزنامه های مصری به طور متوسط ۴۲ درصد فضا را به تبلیغات و ۱۰ درصد را به اخبار خارجی اختصاص می دهند. در کل، اخبار خارجی معمولاً فدای آگهیها می شوند.

مطالعه همچنین نشان می دهد که بیش از ۲۰ درصد فضای اختصاص یافته به مطالب داخلی را «ستونهای ثابت» اشغال می کنند. بیشتر این ستونها، حاوی موضوعات خاصی مانند ورزش، هنر و دانش است (جدول ۲ و ۳).

موضوع	مصر	لبنان	عربستان سعودی	الجزایر	شعب
تعداد	۸۴	۹	۲	۶۱۸	۷
درصد	۳۸/۲٪	۴/۱٪	۰/۹٪	۵۳/۶٪	۳/۲٪
مصر	۴۶۲	۷۷	-۱۰۳	-۱۲۵۲	۱۹۳۸
درصد	۳۳/۸٪	۳/۹٪	۵/۲٪	۶۴/۷٪	۲/۱٪
الأهرام	۱۷۳	۲۳	۲۷	۴۰۳	۱۳
درصد	۳۵/۲٪	۶/۳٪	۶/۹٪	۵۹/۲٪	۱/۹٪
الجمهوریت	۱۳۱	۸	۲۹	۳۳۸	۱۱
درصد	۲۱/۲٪	۱/۳٪	۴/۷٪	۷۱/۰٪	۱/۸٪
الأخبار	۱۵۹	۲۶	۲۸	۲۱۳	۱۷
درصد	۲۲/۷٪	۲/۰٪	۴/۳٪	۶۴/۲٪	۲/۶٪
لبنان	۳۶۱	—	۱۰۰	۱۸۲۶	۲۲۹۷
درصد	۱۵/۷٪	—	۴/۳٪	۷۹/۵٪	۱۰/۴٪
النهار	۹۷	—	۳۷	۵۵۳	۱
درصد	۱۴/۱٪	—	۵/۴٪	۸۰/۲٪	۰/۱٪
السفير	۱۲۵	—	۲۳	۶۰۹	۶
درصد	۱۶/۲٪	—	۳/۰٪	۷۹/۸٪	۰/۸٪
العمل	۱۳۹	—	۴۰	۶۶۲	۳
درصد	۱۶/۲٪	—	۴/۷٪	۷۸/۵٪	۰/۴٪
عربستان سعودی	۶۶۸	۲۸۳	۱۷۷	۱۲۵۸	۲۳۲۲
درصد	۲۷/۵٪	۱۱/۶٪	۷/۳٪	۵۱/۷٪	۱/۹٪
البيوم	۱۶۶	۱۰۵	۴۰	۳۷۷	۱۱/۰
درصد	۱۹/۱٪	۱۵/۸٪	۶/۱٪	۵۷/۲٪	۱/۷٪
الجزیره	۲۹۲	۱۰۲	۶۴	۳۵۶	۱۵
درصد	۳۱/۲٪	۱۱/۰٪	۶/۹٪	۲۹/۱٪	۱/۶٪
الرياض	۲۵۰	۷۶	۷۳	۲۲۵	۲۰
درصد	۲۹/۶٪	۹/۰٪	۸/۶٪	۵۰/۴٪	۲/۴٪

جدول شماره ۲ محتوای اخبار داخلی روزنامه‌های مورد بررسی

موضوع	مصر	لبنان	عربستان سعودی	الجزایر	شعب
تعداد	۸۴	۹	۲	۶۱۸	۷
درصد	۳۸/۲٪	۴/۱٪	۰/۹٪	۵۳/۶٪	۳/۲٪
مصر	۴۶۲	۷۷	-۱۰۳	-۱۲۵۲	۱۹۳۸
درصد	۳۳/۸٪	۳/۹٪	۵/۲٪	۶۴/۷٪	۲/۱٪
الأهرام	۱۷۳	۲۳	۲۷	۴۰۳	۱۳
درصد	۳۵/۲٪	۶/۳٪	۶/۹٪	۵۹/۲٪	۱/۹٪
الجمهوریت	۱۳۱	۸	۲۹	۳۳۸	۱۱
درصد	۲۱/۲٪	۱/۳٪	۴/۷٪	۷۱/۰٪	۱/۸٪
الأخبار	۱۵۹	۲۶	۲۸	۲۱۳	۱۷
درصد	۲۲/۷٪	۲/۰٪	۴/۳٪	۶۴/۲٪	۲/۶٪
لبنان	۳۶۱	—	۱۰۰	۱۸۲۶	۲۲۹۷
درصد	۱۵/۷٪	—	۴/۳٪	۷۹/۵٪	۱۰/۴٪
النهار	۹۷	—	۳۷	۵۵۳	۱
درصد	۱۴/۱٪	—	۵/۴٪	۸۰/۲٪	۰/۱٪
السفير	۱۲۵	—	۲۳	۶۰۹	۶
درصد	۱۶/۲٪	—	۳/۰٪	۷۹/۸٪	۰/۸٪
العمل	۱۳۹	—	۴۰	۶۶۲	۳
درصد	۱۶/۲٪	—	۴/۷٪	۷۸/۵٪	۰/۴٪
عربستان سعودی	۶۶۸	۲۸۳	۱۷۷	۱۲۵۸	۲۳۲۲
درصد	۲۷/۵٪	۱۱/۶٪	۷/۳٪	۵۱/۷٪	۱/۹٪
البيوم	۱۶۶	۱۰۵	۴۰	۳۷۷	۱۱/۰
درصد	۱۹/۱٪	۱۵/۸٪	۶/۱٪	۵۷/۲٪	۱/۷٪
الجزیره	۲۹۲	۱۰۲	۶۴	۳۵۶	۱۵
درصد	۳۱/۲٪	۱۱/۰٪	۶/۹٪	۲۹/۱٪	۱/۶٪
الرياض	۲۵۰	۷۶	۷۳	۲۲۵	۲۰
درصد	۲۹/۶٪	۹/۰٪	۸/۶٪	۵۰/۴٪	۲/۴٪

نسبت تعداد کم عناوین و مقدار اندک فضایی که در روزنامه‌های سه کشور به تفسیرها و سرمقاله‌ها اختصاص یافته بود (جدول ۲ و ۳)، ممکن است این شبهه را ایجاد کنند که آنها عقیده خاصی ندارند. در حالی که برعکس، مطبوعات عرب غالباً مطبوعاتی جهت‌دار هستند، اما همان طور که قبلاً اشاره کردیم، این گرایشها در بطن گزارشهای خبری مستتر است. به علاوه، از لحاظ ترکیب نظر با خبر، مطبوعات عربستان سعودی بیشترین فضا را به تفسیرها و سرمقاله‌ها اختصاص می‌دهند.

در تفسیرها و سرمقاله‌های بلند مطبوعات عربستان سعودی، تحلیل اخبار وجود ندارد، بلکه در آنها به مردم نصیحت می‌شود که از خاندان حاکم تجلیل کنند، یا موفقیت‌های علمی را برمی‌شمرند. از سوی دیگر، روزنامه الجزایر تقریباً سرمقاله ندارد. می‌توان این گونه تبیین کرد که این به خاطر قطع کوچک روزنامه و آموزشی بودن بیشتر موضوعات داخلی است، تا خبری بودن آنها. روزنامه‌های مصری و لبنانی - به استثنای الجمهوریت مصر - تفسیرها و تحلیلهای خوبی ارائه می‌کنند، با این تفاوت که مطبوعات مصر، خط قدرت مرکزی را دنبال می‌کنند، و روزنامه‌های لبنان، بیشتر، از دولت انتقاد می‌کنند، هر چند هر کدام به یک قدرت سیاسی وابسته‌اند.

مطبوعات عربستان سعودی، همچنین بیشترین مقدار «نامه به سردبیر» را دارند. پس از آن، الجزایر قرار دارد و سپس مصر. مطبوعات لبنان چنین بخشی را ندارند که این نیازمند تبیین است. برخلاف غربیها، اعراب روزنامه‌ها را «زمینه‌ای برای تبادل افکار» نمی‌دانند، و دلیل اندک بودن بخش نامه به سردبیر - که عقایدی را بیان یا اخبار را تفسیر می‌کند - همین است. بیشتر نامه‌ها چنان که ما دیده‌ایم، از روزنامه به عنوان وسیله بیان شکایتهای شخصی استفاده می‌کنند.

آنچه مطرح است، این است که اعراب با مفهوم نوین و غربی بوروکراسی بیگانه‌اند. آنها شیوه سنتی بیان مستقیم مسایل شخصی را به بالاترین مرجع قدرت ترجیح می‌دهند. برای عرب اهل سعودی هنوز غیر عادی نیست که برای حل یک دعوا با شخصی دیگر یا دولت، مستقیماً به شاه مراجعه کند. اما با دلایلی آشکار، این روند در یک جامعه جدید عربی بسیار دشوار شده است. زیرا غالب شهروندان امروزه معتقدند که روزنامه‌ها وسیله‌ای هستند که با آن یا از طریق آن مسایلشان بیان می‌شود. به همین خاطر، در مطبوعات عربستان سعودی آن روزنامه که به قدرت نزدیکتر است، بیشترین تعداد نامه را دریافت می‌کند. درست در مقابل، مطبوعات لبنان که از قدرت حاکم فاصله

می‌گیرند، اساساً هیچ نامه‌ای به سردبیر ندارند.

به خاطر ماهیت انقلابی رژیم الجزایر بر مطبوعات این کشور نظارت می‌شود و برنامه‌ریزی آن از بالاست. این می‌تواند توضیحی باشد که چرا ۲۱ درصد از اخبار داخلی روزنامه الجزایر، از منابع دولتی نقل می‌شود. از سوی دیگر، مطبوعات عربستان سعودی برای تثبیت وضع موجود است و کاملاً با خاندان حاکم مرتبطند. گرچه نقش آنها هدایت شده است و وابستگی آنها به منابع دولتی، بیشتر از مطبوعات مصر و لبنان می‌باشد، اما این وابستگی (۹/۴ درصد)، خیلی کمتر از مطبوعات الجزایری است.

عمده اخبار داخلی در مطبوعات عرب، غالباً از پایتخت، و دیگر شهرها و شهرستانها ریشه می‌گیرد (جدول ۵). رویدادهای مناطق روستایی، کمتر امکان چاپ پیدا می‌کنند، به خصوص در مصر و لبنان: کمی بیش از ۱۰ درصد کل اخبار داخلی. در دو کشور دیگر، موضوع کاملاً متفاوت است. در حالی که به نسبت، موضوعات اخبار روستایی در روزنامه الجزایر بیشتر از مصر و لبنان است، بیش از نیمی از اخبار داخلی به کل کشور بر می‌گردد. این نکته برای نشریه‌ای که از بالا برنامه‌ریزی می‌کند تا در کل

یافته‌ها نشان می‌دهد که ۶۱/۳ درصد منابع اخبار داخلی در روزنامه‌های عربی، خبرنگاران روزنامه‌ها هستند (جدول ۴). این رقم در واقع بیشتر است، زیرا عادت عمومی این است که منابع اخبار داخلی را مشخص نمی‌کنند. نویسنده‌ها صرفاً برای گزارشهای خبری و تفسیرهای اصلی، پول می‌گیرند. منابع ۳۵/۴ درصد از موضوعات داخلی مشخص نشده‌اند. این نکته حایز اهمیت است که منابع خارجی تأثیر ناچیزی در تهیه اخبار داخلی دارند. تنها ۲ درصد کل اخبار داخلی از منابع خارجی است. مطبوعات لبنان، نسبت به مطبوعات کشورهای دیگر بیشتر به منابع خارجی برای اخبار داخلی تکیه می‌کنند (۴/۲ درصد).

این واقعیتی است که لبنان، «باز» ترین کشور مورد مطالعه و غرب‌گراترین آنهاست. روزنامه الجزایر، از منابع خارجی استفاده نمی‌کند. زیرا آژانسهای خبری خارجی، امکان دسترسی مستقیم به روزنامه‌ها را ندارند، و مطالب آنها از طریق آژانس خبری رسمی الجزایر دریافت می‌شود، سپس این آژانس خودش آنها را انتشار می‌دهد.

● جدول شماره ۳
محتوای مطالب داخلی روزنامه‌ها (میانگین بر حسب سالی متن)

کشور	روزنامه	مصر	لبنان	عربستان سعودی	جزیره	الریاض	مجموع کل
الجزایر	النسب	۶۸/۷٪	۱/۸٪	۵۳٪	۲۲/۲٪	—	۱۴۵۶/۳
مصر	الاهرام	۵۵/۹٪	۱۲/۶٪	۲/۳٪	۲۵/۱٪	—	۶۸/۷٪
عربستان سعودی	الجمهوریت	—	—	—	—	—	—
جزیره	الاخبار	—	—	—	—	—	—
لبنان	النهار	—	—	—	—	—	—
لبنان	السفير	—	—	—	—	—	—
لبنان	المعمل	—	—	—	—	—	—
عربستان سعودی	اليوم	—	—	—	—	—	—
جزیره	الرياض	—	—	—	—	—	—
مجموع کل		۵۷/۴٪	۱۵/۱٪	۵/۱٪	۲۰/۶٪	۱/۵٪	۳۹۱۱۹

● جدول شماره ۲- منابع اخبار داخلی - تعداد واحد

کشور	روزنامه	نامشخص	روزنامه داخلی	روزنامه داخلی	روزنامه داخلی	روزنامه داخلی	روزنامه داخلی	روزنامه داخلی	روزنامه داخلی	روزنامه داخلی	روزنامه داخلی	روزنامه داخلی	روزنامه داخلی	روزنامه داخلی	روزنامه داخلی
الجزایر	۲۳	۱۳۸	۲۵	۱	۷	۱	۱۵٪	۳۲٪	۱۰٪	۲۰٪	۶۲٪	۱۰٪	۱۰٪	۱۰٪	۱۰٪
الشعب	۱۰٪	۶۲٪	۲۰٪	۱۰٪	۳۲٪	۱۰٪	۱۰٪	۱۰٪	۱۰٪	۱۰٪	۱۰٪	۱۰٪	۱۰٪	۱۰٪	۱۰٪
مصر	۲۳۹	۴۰۱	۲	۱۷	۱۳	۳	۱۴٪	۱۹٪	۲۵٪	۵۹٪	۲۵٪	۱۴٪	۱۴٪	۱۴٪	۱۴٪
الاهرام	۲۵٪	۵۹٪	۱	۷	۱۶	۳	۱۴٪	۱۹٪	۲۵٪	۵۹٪	۲۵٪	۱۴٪	۱۴٪	۱۴٪	۱۴٪
الجمهورية	۲۶٪	۴۷٪	۱	۷	۱۶	۳	۱۴٪	۱۹٪	۲۵٪	۵۹٪	۲۵٪	۱۴٪	۱۴٪	۱۴٪	۱۴٪
الاخبار	۲۰٪	۳۹٪	۲	۲	۳۵	۱	۱۴٪	۱۹٪	۲۵٪	۵۹٪	۲۵٪	۱۴٪	۱۴٪	۱۴٪	۱۴٪
لبنان	۲۸۲	۲۰۳	۸	۴۵	۱۹	۳	۱۹٪	۲۶٪	۱۶٪	۶۱٪	۱۶٪	۱۶٪	۱۶٪	۱۶٪	۱۶٪
النهار	۵۵٪	۲۹٪	۱٪	۶٪	۱۹٪	۳٪	۱۹٪	۲۶٪	۱۶٪	۶۱٪	۱۶٪	۱۶٪	۱۶٪	۱۶٪	۱۶٪
السفير	۲۵۵	۲۲۲	۴	۳۷	۳۰	۱	۳۰٪	۳۱٪	۱۴٪	۲۱٪	۱۰٪	۱۰٪	۱۰٪	۱۰٪	۱۰٪
العمل	۵۸۰	۱۹۲	۶	۳۲	۲۳	۳	۲۳٪	۲۱٪	۱۶٪	۲۱٪	۱۰٪	۱۰٪	۱۰٪	۱۰٪	۱۰٪
عربستان سعودی	۵۸	۴۱۱	۷۳	۱۲	۹۲	۹	۱۶٪	۱۶٪	۱۶٪	۱۶٪	۱۶٪	۱۶٪	۱۶٪	۱۶٪	۱۶٪
اليوم	۸۱٪	۶۲٪	۱۱٪	۱٪	۱۶٪	۱۶٪	۱۶٪	۱۶٪	۱۶٪	۱۶٪	۱۶٪	۱۶٪	۱۶٪	۱۶٪	۱۶٪
الجزیره	۱۳٪	۶۹٪	۸٪	۸٪	۸۰	۲	۸۰٪	۸۰٪	۸۰٪	۸۰٪	۸۰٪	۸۰٪	۸۰٪	۸۰٪	۸۰٪
الرياض	۸۹	۶۵۷	۲۷	۱۱	۲۷	۷	۲۷٪	۲۷٪	۲۷٪	۲۷٪	۲۷٪	۲۷٪	۲۷٪	۲۷٪	۲۷٪
میانگین کل	۲۵٪	۶۱٪	۲۰٪	۲۰٪	۵۱٪	۱۶٪	۱۶٪	۱۶٪	۱۶٪	۱۶٪	۱۶٪	۱۶٪	۱۶٪	۱۶٪	۱۶٪

کشور	روزنامه	در سطح کشور	شهر	روستا	نامشخص	خارج از کشور
الجزایر	۵۲٪	۲۰٪	۶۱٪	۱۵٪	۳۲٪	۲۳٪
الشعب	۵۳٪	۲۰٪	۶۱٪	۱۵٪	۳۲٪	۲۳٪
مصر	۲۳۹	۲۳۹	۲۳۹	۲۳۹	۲۳۹	۲۳۹
الاهرام	۲۶٪	۲۳٪	۷۱٪	۸۱٪	۲۶٪	۷٪
الجمهورية	۲۶٪	۲۳٪	۷۱٪	۸۱٪	۲۶٪	۷٪
الاخبار	۲۵٪	۲۳٪	۶۱٪	۱۲٪	۲۳٪	۷٪
لبنان	۲۸۲	۲۸۲	۲۸۲	۲۸۲	۲۸۲	۲۸۲
النهار	۱۱٪	۲۵٪	۱۱٪	۱۲٪	۱۰٪	۶٪
السفير	۱۰٪	۵۰٪	۱۱٪	۱۲٪	۱۰٪	۲٪
العمل	۱۵٪	۵۲٪	۷٪	۱۲٪	۶٪	۳٪
عربستان سعودی	۲۸۲	۲۸۲	۲۸۲	۲۸۲	۲۸۲	۲۸۲
اليوم	۲۲٪	۱۶٪	۲۹٪	۲۲٪	۵٪	۴٪
الجزیره	۲۸٪	۲۳٪	۱۶٪	۲۲٪	۶٪	۲٪
الرياض	۳۶٪	۲۳٪	۱۶٪	۱۸٪	۳٪	۳٪
میانگین کل	۲۲٪	۲۳٪	۱۶٪	۱۸٪	۵٪	۲٪

● جدول شماره ۳ - محل وقوع اخبار داخلی - تعداد واحد

کشور شناخته شود، قابل درک است. و اگر چه مصر نسبت به الجزایر رژی می کمتر ایدئولوژیک می باشد، اما برنامه ریزی جهت دار آن از لبنان و عربستان سعودی شدیدتر است. بر این اساس، درصد بالایی از اخبار داخلی مصر به کشور به عنوان یک کلیت، توجه می کنند (۳۷/۲ درصد). مطبوعات لبنان که در کشوری به لحاظ سیاسی تقسیم شده چاپ می شوند، کمترین درصد اخبار داخلی را- که به کشور به عنوان یک کل پوشش می دهند- داراست (۱۲/۹ درصد). از سوی دیگر، مطبوعات عربستان سعودی بالاترین درصد اخبار داخلی مربوط به مناطق روستایی را دارند. این می تواند ناشی از آن باشد که مطبوعات به عنوان خدمتگذار خاندان حاکم و سران قبایل وفادار که بسیاری از آنها در روستاها سکونت دارند، شناخته می شوند.

تحلیل دیگری از اخبار داخلی نشان می دهد که از نظر پوشش موضوعی، «خدمات اجتماعی» عموماً در بالاترین رده قرار می گیرد، یعنی با توجه به تعداد عناوین و میزان فضا (جدول ۶ و ۷). پس از آن، مسایلی همچون بهداشت، سواد و مسکن زیر این عنوان قرار می گیرد. موضوعات آموزشی در زمینه هنر و دانش، از نظر تعداد عناوین و میزان فضا در رده بعدی قرار دارد. این روال با موضوعات اقتصادی و

کتور	روزنامه	دیپلماتیک سیاسی	دفاعی- نظامی	اقتصادی	کارگری	کمیته‌های دولتی	سایر کمیته‌ها	خدمات اجتماعی	اجتماعی	جرائم سیاسی	جرائم عمومی	ورزش	حوادث طبیعی
لشکر	۲۹۵/۰	۲۵۲/۰	۳۰۹/۰	۲۸۱۹/۰	۲۰۸/۰	۲۶۰/۰	—	۲۷۸۵/۰	۱۲۵/۰	—	۱۲۴/۰	۱۱۸۲/۰	۷۱/۰
	۲/۳٪	۲/۰٪	۲/۲٪	۲۲/۲٪	۱/۶٪	۲/۰٪	—	۲۹/۱٪	۱/۱٪	—	۱/۱٪	۹/۳٪	۰/۱٪
الاهرام	۱۹۲۵/۰	۲۲۲/۰	۱۸۶/۰	۲۵۴۵/۰	۱۹۵/۰	۵۳۷/۰	۷۹۰/۰	۶۸۸۷/۰	۷۸۶/۰	۲۸/۰	۱۳۹۵/۰	۱۵۵۰/۰	—
	۹/۳٪	۱/۱٪	۰/۹٪	۱۲/۲٪	۰/۹٪	۲/۶٪	۳/۸٪	۳۳/۱٪	۳/۸٪	۰/۱٪	۶/۸٪	۷/۴٪	—
الجمهوریت	۷۱۷/۰	۷۹۷/۰	۶۲۴/۰	۲۸۳۷/۰	۹۱۰/۰	۲۰۵/۰	۲۱۰/۰	۲۳۹۵/۰	۱۱۵۲/۰	—	۱۰۷۳/۰	۱۶۳۹/۰	—
	۳/۸٪	۳/۳٪	۳/۲٪	۱۵/۳٪	۰/۱۵٪	۲/۱٪	۱/۱٪	۲۳/۶٪	۱۱/۲٪	—	۵/۸٪	۰/۱۸٪	—
الاخبار	۲۱۰۴/۰	۱۳۲۲/۰	۳۰۹/۰	۲۵۱۷/۰	۱۲۶/۰	۲۰۷/۰	۱۶۰/۰	۲۸۹۶/۰	۶۶۰/۰	۲۲/۰	۱۲۶۰/۰	۹۶۹/۰	—
	۱۰/۱٪	۶/۲٪	۱/۵٪	۱۲/۲٪	۰/۱۶٪	۱/۹٪	۰/۱٪	۲۳/۶٪	۳/۲٪	۰/۱٪	۲/۷٪	۲/۷٪	—
النهار	۱۰۳۶/۰	۲۳۵۹/۰	۵۱۰۸/۰	۱۸۰۰/۰	۳۹۵/۰	۵۵۱/۰	۱۵۰/۰	۳۳۹۲/۰	۶۲۰/۰	۶۲۰/۰	۵۷۷/۰	۲۸۲/۰	۶۶/۰
	۵/۲٪	۱۲/۰٪	۲۶/۱٪	۹/۲٪	۲/۰٪	۲/۸٪	۰/۷٪	۱۲/۲٪	۳/۳٪	۰/۳٪	۲/۸٪	۲/۵٪	۰/۳٪
السفر	۱۰۳۶/۰	۲۹۱۸/۰	۱۵۳۵/۰	۱۵۳۵/۰	۵۳۸/۰	۷۲۰/۰	۲۵۱/۰	۲۱۰۰/۰	۳۸۱/۰	۱۳۲/۰	۵۳۳/۰	۸۹۸/۰	—
	۵/۲٪	۱۲/۳٪	۱۲/۵٪	۱۲/۵٪	۲/۶٪	۳/۵٪	۱/۳٪	۱۰/۲٪	۱/۸٪	۰/۷٪	۲/۶٪	۲/۲٪	—
المعمل	۱۰۰۱۱/۰	۳۵۱۷/۰	۲۵۶۰/۰	۲۵۶۰/۰	۵۵۵/۰	۸۹۶/۰	۳۰۳/۰	۲۷۱۸/۰	۹۵۶/۰	۱۲۴/۰	۷۲۲/۰	۱۳۵۷/۰	۴۴۶/۰
	۳/۸٪	۱۳/۲٪	۲/۱٪	۲/۱٪	۲/۲٪	۳/۲٪	۱/۱٪	۱۰/۲٪	۳/۵٪	۰/۱۵٪	۲/۷٪	۲/۷٪	۱/۷٪
اليوم	۹۱۳/۰	۱۶۲/۰	۳۰۰/۰	۳۷۱۶/۰	۱۰۰/۰	۳۶۰۰/۰	۱۶۲/۰	۳۲۹۷/۰	۹۵۴/۰	۲۷/۰	۱۲۲/۰	۵۱۷۹/۰	۱۲/۰
	۳/۲٪	۰/۱٪	۱/۰٪	۱۲/۱٪	۰/۳٪	۱۲/۲٪	۰/۶٪	۱۳/۰٪	۳/۳٪	۰/۱٪	۰/۱۵٪	۱۷/۹٪	—
الجزیره	۱۷۵۰/۰	۲۲۱۰/۰	۱۲۸۹/۰	۲۳۷۹/۰	۱۹۰/۰	۱۹۹۰/۰	۱۲۳/۰	۱۱۱۶۰/۰	۲۴۹۴/۰	—	۶۶۱/۰	۵۹۲۴/۰	۱۰۷/۰
	۳/۹٪	۵/۲٪	۲/۸٪	۹/۸٪	۰/۱٪	۴/۵٪	۰/۲٪	۲۵/۱٪	۱۰/۱٪	—	۲/۰٪	۱۳/۵٪	۰/۲٪
الرياض	۱۳۲۲/۰	۱۱۸/۰	۶۷۳/۰	۲۵۹۷/۰	۸۱/۰	۱۷۰۲/۰	۵۰۴/۰	۱۲۷۷۸/۰	۲۰۲۶/۰	—	۲۹۳۶/۰	۲۸/۰	—
	۳/۶٪	۰/۳٪	۱/۸٪	۲/۰٪	۰/۱٪	۴/۵٪	۱/۳٪	۲۲/۱٪	۵/۲٪	—	۱۳/۲٪	۰/۱٪	—

جدول شماره ۷- موضوع اخبار داخلی - بر حسب تعداد واحد

کتور	روزنامه	دیپلماتیک سیاسی	دفاعی- نظامی	اقتصادی	کارگری	کمیته‌های دولتی	سایر کمیته‌ها	خدمات اجتماعی	اجتماعی	جرائم سیاسی	جرائم عمومی	ورزش	مصائب طبیعی
لشکر	۱۲	۵/۵٪	۲/۳٪	۱۰/۰٪	۲/۷٪	۳/۰٪	—	۶۶/۰٪	۲/۰٪	—	۲/۰٪	۲۲/۰٪	۲/۰٪
	۰/۱٪	۰/۱٪	۰/۱٪	۰/۱٪	۰/۱٪	۰/۱٪	—	۰/۱٪	۰/۱٪	—	۰/۱٪	۰/۱٪	۰/۱٪
الاهرام	۶۲/۰	۹/۲٪	۰/۹٪	۱۰/۱٪	۱۳/۳٪	۱/۱٪	۳۳/۳٪	۲۸/۸٪	۶/۲٪	۰/۱٪	۵/۵٪	۸/۰٪	—
	۲/۱٪	۳/۳٪	۰/۳٪	۰/۳٪	۰/۳٪	۰/۳٪	۰/۳٪	۰/۳٪	۰/۳٪	—	۰/۳٪	۰/۳٪	—
الجمهوریت	۲۵/۰	۳/۶٪	۲/۶٪	۱۴/۶٪	۱/۸٪	۱۲/۰٪	۱۰/۰٪	۲۴/۸٪	۹/۱٪	—	۳/۷٪	۹/۶٪	—
	۰/۱٪	۰/۱٪	۰/۱٪	۰/۱٪	۰/۱٪	۰/۱٪	۰/۱٪	۰/۱٪	۰/۱٪	—	۰/۱٪	۰/۱٪	—
الاخبار	۷/۰٪	۳/۰٪	۱/۲٪	۱۴/۱٪	۱/۶٪	۲/۲٪	—	۲۱/۹٪	۵/۰٪	۰/۱۵٪	۷/۶٪	۷/۰٪	—
	۰/۱٪	۰/۱٪	۰/۱٪	۰/۱٪	۰/۱٪	۰/۱٪	—	۰/۱٪	۰/۱٪	—	۰/۱٪	۰/۱٪	—
النهار	۲۹/۰	۱۰/۲٪	۲۵/۶٪	۹/۸٪	۲/۶٪	۲/۱٪	۱/۱٪	۱۴/۷٪	۴/۸٪	۰/۷٪	۵/۲٪	۵/۷٪	۰/۱٪
	۰/۱٪	۰/۱٪	۰/۱٪	۰/۱٪	۰/۱٪	۰/۱٪	—	۰/۱٪	۰/۱٪	—	۰/۱٪	۰/۱٪	—
السفر	۷/۶٪	۹/۲٪	۱۰/۳٪	۱۰/۳٪	۲/۹٪	۳/۹٪	۱/۵٪	۱۲/۵٪	۲/۸٪	۱/۲٪	۲/۷٪	۶/۸٪	—
	۰/۱٪	۰/۱٪	۰/۱٪	۰/۱٪	۰/۱٪	۰/۱٪	—	۰/۱٪	۰/۱٪	—	۰/۱٪	۰/۱٪	—
المعمل	۵۲/۰	۱/۰٪	۲۳/۳٪	۷/۸٪	۲/۰٪	۲۶/۰٪	۱۸/۰٪	۱۱۲/۰٪	۲۵/۰٪	۳/۰٪	۲۷/۰٪	۷۳/۰٪	۹/۰٪
	۰/۱٪	۰/۱٪	۰/۱٪	۰/۱٪	۰/۱٪	۰/۱٪	—	۰/۱٪	۰/۱٪	—	۰/۱٪	۰/۱٪	۰/۱٪
اليوم	۲۶/۰	۷/۰٪	۱۰/۲٪	۶/۴٪	۰/۱۸٪	۵/۰٪	۶۲/۰٪	۱۲۱/۰٪	۵۲/۰٪	۲/۰٪	۲/۰٪	۱۵۰/۰٪	۱/۰٪
	۰/۱٪	۰/۱٪	۰/۱٪	۰/۱٪	۰/۱٪	۰/۱٪	—	۰/۱٪	۰/۱٪	—	۰/۱٪	۰/۱٪	—
الجزیره	۶/۲٪	۱/۱٪	۰/۱٪	۵/۶٪	۰/۲٪	۵/۷٪	۰/۶٪	۲۶/۰٪	۱۰/۹٪	—	۲/۰٪	۱۶۷/۰٪	۲/۰٪
	۰/۱٪	۰/۱٪	۰/۱٪	۰/۱٪	۰/۱٪	۰/۱٪	—	۰/۱٪	۰/۱٪	—	۰/۱٪	۰/۱٪	—
الرياض	۳۸/۰	۲/۰٪	۲/۰٪	۲/۹٪	۰/۱۸٪	۷/۰٪	۵۲/۰٪	۲۶۶/۰٪	۱۱/۰٪	—	۱۱۶/۰٪	۱۳/۷٪	۲/۰٪
	۰/۱٪	۰/۱٪	۰/۱٪	۰/۱٪	۰/۱٪	۰/۱٪	—	۰/۱٪	۰/۱٪	—	۰/۱٪	۰/۱٪	—

ورزشی دنبال می شود.

ترتیب بالا، برای کل مطبوعات عربی صادق است، اما تفاوت‌های مشخصی برحسب نوع حکومتها در چهار کشور وجود دارد. کشورهای با رژیم‌های سوسیالیستی (الجزایر و مصر)، به اخبار اقتصادی اولویت می‌دهند. الجزایر، که انقلابی‌تر از مصر است، مطبوعاتش فضای بیشتری به موضوعات اقتصادی می‌دهند. مطبوعات الجزایر، عناوین اجتماعی اندکی دارند، در حالی که مطبوعات عربستان سعودی با نظام حکومتی سنتی‌تر و مخالف سوسیالیسم، کمترین فضا را به عناوین اقتصادی و بیشترین فضا را به موضوعات اجتماعی می‌دهند. تقریباً موضوعاتی که به احزاب سیاسی یا گروه‌هایی غیر از احزاب و گروه‌های خانواده حاکم اشاره دارند، دیده نمی‌شود.

مطبوعات لبنان، تنها نمونه‌ای هستند که خدمات دولت حاکم را نمی‌نویسند، و کمترین فضا و عناوین را برای خدمات اجتماعی و موضوعات آموزشی در زمینه هنر و علوم دارند. بیشترین فضا و عناوین، به مسایل گروه‌های سیاسی غیر دولتی - به ویژه آنها که به روزنامه‌ها کمک می‌کنند - اختصاص داده شده است. قابل درک است که چرا بیشترین فضا و عنوان را، رویدادهای نظامی در برمی‌گیرد. جرایم سیاسی تقریباً در روزنامه‌های عرب چاپ

● جدول شماره ۹ - تصویر در اخبار داخلی

الجزایر	مصر	عربستان سعودی	لبنان
۱۱/۲٪	۱۱/۲٪	۱۱/۲٪	۱۱/۲٪
۲۱٪	۲۱٪	۲۱٪	۲۱٪
۱۱/۲٪	۱۱/۲٪	۱۱/۲٪	۱۱/۲٪
۱۵/۵٪	۱۵/۵٪	۱۵/۵٪	۱۵/۵٪
۲۲٪	۲۲٪	۲۲٪	۲۲٪
۱۱/۲٪	۱۱/۲٪	۱۱/۲٪	۱۱/۲٪
۳۳٪	۳۳٪	۳۳٪	۳۳٪
۱۰/۸٪	۱۰/۸٪	۱۰/۸٪	۱۰/۸٪
۱۵/۹٪	۱۵/۹٪	۱۵/۹٪	۱۵/۹٪
۱۲/۸٪	۱۲/۸٪	۱۲/۸٪	۱۲/۸٪
۲۳٪	۲۳٪	۲۳٪	۲۳٪
۱۲/۸٪	۱۲/۸٪	۱۲/۸٪	۱۲/۸٪
۵۱٪	۵۱٪	۵۱٪	۵۱٪
۱۵/۲٪	۱۵/۲٪	۱۵/۲٪	۱۵/۲٪
۲۴٪	۲۴٪	۲۴٪	۲۴٪
۳۲٪	۳۲٪	۳۲٪	۳۲٪
۱۷/۲٪	۱۷/۲٪	۱۷/۲٪	۱۷/۲٪
۶۹٪	۶۹٪	۶۹٪	۶۹٪
۱۲/۸٪	۱۲/۸٪	۱۲/۸٪	۱۲/۸٪
۱۰/۴٪	۱۰/۴٪	۱۰/۴٪	۱۰/۴٪
۱۲/۸٪	۱۲/۸٪	۱۲/۸٪	۱۲/۸٪
۱۰/۱۷٪	۱۰/۱۷٪	۱۰/۱۷٪	۱۰/۱۷٪
۱۸/۰٪	۱۸/۰٪	۱۸/۰٪	۱۸/۰٪
۳۵/۴٪	۳۵/۴٪	۳۵/۴٪	۳۵/۴٪

دانش و هنر سرگرمیها	مسایل دانشجویی	آب و هوا
۲۲۲۴/۰	۲۲۷/۰	۱۲۷/۰
۲۰/۸٪	۱/۹٪	۱/۰٪
۱۱۷۳/۰	۲۵/۰	۱۹۹/۰
۵/۶٪	۰/۸٪	۱/۰٪
۲۲۸۶/۰	۱۴۹/۰	۱۵۸/۰
۱۳/۳٪	۰/۸٪	۰/۹٪
۳۸۱۶/۰	۱۸۳/۰	۳۹۷/۰
۱۸/۲٪	۰/۹٪	۱/۸٪
۲۹۵۵/۰	۲۲۱/۰	۱۱۵/۰
۱۵/۱٪	۱/۸٪	۰/۶٪
۱۶/۶٪	۲۹۱/۰	—
۷/۸٪	۱/۲٪	—
۲۰/۶۷/۰	۲۸۲/۰	۱۹۶/۰
۷/۸٪	۱/۸٪	۰/۷٪
۷۲/۰۵/۰	۲۷۷/۰	۲۶۶/۰
۲۵/۶٪	۱/۶٪	۰/۸٪
۷۲۰/۰	۱۳۶۱/۰	۲۲۷/۰
۱۷/۲٪	۳/۱٪	۰/۵٪
۸۱۳۲/۰	۶۵۳/۰	۷۲۲/۰
۲۱/۰٪	۱/۷٪	۲/۰٪

هنر و دانش سرگرمی	مسایل دانشجویی	آب و هوا
۱۱۲/۰	۲۲۲/۰	۲۲۲/۰
۳۳/۰	۵/۰	۷/۰
۱۵/۰٪	۲/۳٪	۳/۲٪
۱۵/۳٪	۲/۲٪	۲/۲٪
۹۳/۰	۲/۰	۱۰/۰
۱۳/۷٪	۰/۳٪	۱/۵٪
۹۳/۰	۲/۰	۸/۰
۱۵/۱٪	۰/۶٪	۱/۳٪
۱۱/۰	۱۳/۰	۱۴/۰
۱۷/۳٪	۲/۰٪	۲/۲٪
۷/۵٪	۱/۵٪	۰/۶٪
۶۲/۰	۱۱/۰	۷/۰
۹/۳٪	۱/۶٪	۱/۰٪
۶۰/۰	۱۳/۰	—
۷/۸٪	۱/۷٪	—
۲۹/۰	۱۱/۰	۵/۰
۵/۸٪	۱/۳٪	۰/۶٪
۱۵/۳٪	۲/۲٪	۱/۸٪
۱۵۵/۰	۱۹/۰	۷/۰
۱۵/۹٪	۲/۹٪	۱/۸٪
۱۶۰/۰	۳۵/۰	۱۵/۰
۱۷/۲٪	۲/۸٪	۱/۶٪
۱۲۲/۰	۲۴/۰	۲۳/۰
۱۷/۱٪	۲/۸٪	۲/۷٪
۱۲/۲٪	۲/۸٪	۲/۷٪

● روزنامه‌های مصری

به طور متوسط ۴۲ درصد

فضا را به تبلیغات

و ۱۰ درصد را به اخبار خارجی

اختصاص می‌دهند

و در کل، اخبار خارجی

معمولاً فدای آگهیها

می‌شوند.

● مطبوعات عرب،

جهت دارند و نظر را

با خبر

تلفیق می‌کنند،

اما

نظر قدرت سیاسی

نه عامه مردم.

کشور	روزنامه	دولت	احزاب سیاسی خارجی	گروههای اجتماعی	فرقه‌ها	فرهنگ‌ها	شخصیت‌های اجتماعی
الجزایر	۲۶/۸٪	—	۱۳/۲٪	۶۸/۸٪	۱۲/۲٪	—	—
الشب	۸۱	—	۲۹/۱	۱۵۱/۱	۲۷/۱	—	—
—	۳۶/۸٪	—	۱۳/۲٪	۶۸/۸٪	۱۲/۲٪	—	—
مصر	۳۰/۱٪	۴/۱٪	۲۱/۱٪	۷۲/۸٪	۴/۱٪	۱/۱٪	۱/۱٪
الامرام	۱۶۰	۴۰	۱۳۱	۲۹۷	۲۷	۱	۹
الجمهوریت	۲۳/۶٪	۵/۹٪	۱۹/۳٪	۷۳/۲٪	۳/۹٪	۰/۸٪	۱/۳٪
—	۲۲/۶٪	۱۲	۱۹۹	۲۹۵	۳۰	۱	۶
الاخبار	۲۲۵	۲۶	۱۴۰	۲۹۲	۳۰	—	۱۰
—	۳۵۰٪	۲۱٪	۲۱/۸٪	۷۶/۸٪	۴/۶٪	—	۱/۶٪
لبنان	۳۹/۲٪	۲۵/۸٪	۲۵/۸٪	۶۱/۸٪	۱۰/۶٪	۱/۸٪	۱/۸٪
النهار	۲۲۰	۱۲۷	۲۰۹	۳۶۲	۶۳	۱۰	۲۷
—	۳۴/۹٪	۲۱/۲٪	۲۰/۲٪	۵۲/۲٪	۹/۲٪	۱/۲٪	۳/۹٪
السفر	۳۱۸	۲۱۳	۳۰۱	۲۹۷	۸۵	۴	۶۲
—	۴۱/۷٪	۲۷/۸٪	۳۹/۲٪	۶۵/۸٪	۱۱/۲٪	۱/۵٪	۸/۷٪
المعل	۳۴۲	۳۳۱	۲۹۸	۵۲۷	۹۷	۶	۹۸
—	۴۰/۲٪	۲۷/۲٪	۳۵/۲٪	۶۳/۵٪	۱۱/۵٪	—	۱۱/۶٪
عربستان سعودی	۲۲/۳٪	۱۰/۳٪	۱۲/۲٪	۹۱/۸٪	۱/۳٪	—	۴/۸٪
البرق	۱۲۶	۹۹	۱۲۲	۲۹۲	۱۲	—	۲۷
—	۱۹/۱٪	۱۵/۱٪	۱۸/۵٪	۷۲/۸٪	۲/۲٪	—	۴/۸٪
الجزیره	۲۴۹	۷۵	۹۱	۶۲۳	۲۰	—	۵۵
—	۲۶/۸٪	۸/۱٪	۹/۸٪	۶۸/۸٪	۲/۸٪	—	۵/۹٪
الریاض	۱۶۸	۸۵	۸۹	۶۲۰	—	—	۳۲
—	۱۹/۹٪	۱۰/۱٪	۱۵/۵٪	۷۳/۵٪	—	—	۲/۱٪
میانگین	۳۰/۶٪	۱۳/۵٪	۲۲/۲٪	۶۹/۵٪	۵/۷٪	—	۴/۸٪

نمی‌شود. روزنامه‌های مصر و لبنان بر جرایم جامعه شهری تأکید می‌کنند و روزنامه‌های مصر، برای آن فضای بیشتری را در نظر می‌گیرند. به مسایل آب و هوانی نیز به ندرت در مطبوعات عرب توجه می‌شود، همچنین عناوینی که به مسایل دانشجویی اشاره دارند.

طبقات اجتماعی و گروههای صاحب نفوذ، عاملان اصلی ایجاد خبر در بیشتر (۶۹/۵ درصد) موضوعات و اخبار داخلی اند (جدول ۸). اما این موضوعات، به گونه‌ای طرح می‌شوند که مطلوب قدرتهای موجود باشد، به طور مثال: خدمات اجتماعی، کمکهای دولت و غیره. در دسته دوم موضوعات داخلی، دولت، عامل اصلی است. پیوندهای خارجی یا گروهها، در رده سوم و چهره‌های سیاسی، در رده چهارم قرار می‌گیرند.

وابستگی زیاد جهان عرب به خارج، توضیحی است بر این نکته که چرا پیوندها یا گروههای خارجی، عامل اصلی ایجاد خبر در تعداد زیادی از عناوین خبری داخلی است. لبنان، که بازترین و وابسته‌ترین کشور به خارج است، عامل اصلی بیش از ۳۳ موضوع اخبار داخلی مطبوعاتش اشخاص خارجی هستند. مصر، که در تلاش برای غلبه بر مسایل اقتصادی، سیاست درهای باز را دنبال می‌کند، در ۱۵ موضوعات داخلی مطبوعاتش، اشخاص خارجی به عنوان عامل اصلی مطرح می‌شوند.

اغلب در مطبوعات لبنان، چهره‌های سیاسی، عاملان اصلی ایجاد خبرند. این امر، به لحاظ پیوند نزدیکی که مطبوعات این کشور با دسته‌بندیهای سیاسی دارند، تعجب‌آور نیست.

همچنین طبیعی است که در اخبار داخلی مطبوعات لبنان (کشوری از هم گسیخته به سبب مسایل فرقه‌گرایی)، بالاترین درصد عاملان اصلی خبر را، فرقه‌ها ایجاد می‌کنند (۱۰/۶ درصد).

تفکیک دسته‌بندی عاملان اصلی به ملی و شهری و روستایی، نشان می‌دهد که عوامل ملی، در اخبار داخلی، غالب است. پس از آن، عوامل شهری و سپس عوامل روستایی قرار می‌گیرند: با کمی بیش از ۱۰ درصد موضوعات. عوامل ملی در نیمی از موضوعات داخلی دو رژیم سوسیالیست حضور می‌یابند (در الجزایر ۵۵/۵ درصد و در مصر ۴۷/۳ درصد).

به طور خلاصه، از تحلیل روزنامه‌های چهار کشور عرب، برداشتهای عمومی زیر استنباط می‌شود:

۱. مطبوعات عرب در پوشش دادن به رویدادهای داخلی، در وهله اول بر خبرنگاران خود متکی هستند و منابع خارجی در این عرصه نقش مهمی ندارند. گرچه منابع

دولتی در مطبوعات نظامهای ایدئولوژیک (الجزایر) و پادشاهی (عربستان سعودی) در مقایسه با نظامهای دیگر نقش بیشتری دارند.

۲. مطبوعات عرب، مطبوعات جهت‌داری هستند. آنها نظر را با خیر تلفیق می‌کنند، اما نظر قدرت سیاسی نه عامه مردم.

۳. مناطق روستایی، پوشش خبری اندکی دارند و توجه خبری، بر حوادث شهرها متمرکز است. در نظامهای سوسیالیست، به کل کشور توجه بیشتری می‌شود.

۴. خدمات اجتماعی، ورزش، مسایل اقتصادی و هنر و دانش، عمومی‌ترین موضوعات مطبوعات عرب است.

۵. طبقات اجتماعی و گروههای صاحب نفوذ (هم سود)، عاملان اصلی عمده‌ترین موضوع اخبار داخلی هستند. دولت اشخاص خارجی و گروهها در رده‌های بعد قرار می‌گیرند.

نتایج

مؤسسه‌های مطبوعاتی در این چهار کشور عرب، تا چه حد می‌توانند خود را در نقش یک نگهبان و مراقب نشان دهند؟ سؤال را به این شکل مطرح کنیم: این روزنامه‌ها تا چه حد سوء استفاده‌های از قدرت را در کشورهای خود افشا

زمینه هنر و علوم توجه زیادی دارند. بنابراین، روزنامه‌ها مطالبی را به مردم ارائه می‌دهند که نقش مقامات را مهم جلوه دهد و مردم را از سیاست دور نگه دارد.

در لبنان، که مؤسسه‌های مطبوعاتی آن زیر نظارت قدرت حاکم نیستند، روزنامه‌ها به سیاست داخلی بیشتر از خدمات اجتماعی توجه دارند. اما نسبت به سایر سیستم‌های مطبوعاتی که در اینجا بررسی شد، سهم «منافع خارجی و گروه‌ها» و «چهره‌های سیاسی» به عنوان عاملان ایجاد خبر در مطبوعات لبنان بیشتر است.

با وجود این، علی‌رغم تفاوت‌هایی که میان نظام مطبوعاتی چهار کشور وجود دارد، هیچ کدام مسایل مردم کوچه و بازار را بیان نمی‌کنند و برای جلب مشارکت مردم در روابط اجتماعی، تلاش نمی‌ورزند. بنابراین، غالب جامعه شهری از فعالیت‌های سیاسی دور می‌مانند. بیشتر خوانندگان، نمی‌توانند در روزنامه‌هایی که مشتری آن هستند، درباره مسایل روز چیزی پیدا کنند. گرچه خواننده عادی از آنچه که در کشور اتفاق می‌افتد، با خبر می‌شود، اما به کنه مطلب پی نمی‌برد. نظام‌های مطبوعاتی مختلف، توجه خوانندگان عادی را از واقعیت اجتماعی و امور سیاسی به مسایلی حاشیه‌ای معطوف می‌کنند که معمولاً مهم نیستند و یا صرفاً به قدرتی که در خدمت آن هستند، مربوط می‌شود.

این مؤسسه‌های مطبوعاتی، از دید نفع قدرت مرکزی به مردم می‌نگرند. آنها نه بر ضد سوء استفاده از قدرت موضع می‌گیرند، نه خواسته‌های مردم را بیان می‌کنند و نه نیازهای یک جامعه واقعاً دموکراتیک را بازتاب می‌دهند.

مردم حق دارند درباره نیازهای خود اطلاعاتی داشته باشند، و رسانه‌ها نیز باید متقابلاً به این نیاز جامعه پاسخ گویند. اما نظام‌های مطبوعاتی در چهار کشور مورد بررسی، این گونه عمل نمی‌کنند.

مؤسسه‌های مطبوعاتی عرب، نمی‌توانند در توسعه جوامع خود مشارکت کاملی داشته باشند، مگر آنکه اجازه دهند خوانندگانشان «صدای» های متفاوت را «بشنوند»، صداهایی که نه از بالا، بلکه در ارتباطات افقی جامعه ایجاد می‌شود.

این مقاله، از منبع زیر ترجمه شده است:

Nabil H. Dajani, An Analysis of The Press in Four Arab Countries, Reports & Papers on Mass Communication; No. 103, Unesco, 1989.

● پانویست

1. Unesco, Foreign News in The media, Reports & Papers on Mass Communication, No. 93, Paris, 1985.

شخصیت‌های سیاسی	هنرمندان و دانشمندان	عوامل غیرانسانی	عوامل ملی	عوامل شهری	عوامل روستایی
—	۱/۸٪	۸/۲٪	۵۵/۵٪	۱۰/۵٪	۱۵/۰٪
—	۲	۱۸	۱۲۲	۲۳	۲۳
۷/۸٪	۲/۲٪	۵/۱٪	۲۷/۳٪	۲۵/۵٪	۸/۶٪
۷۹	۲۷	۲۶	۹۳	۱۸۳	۴۹
۱۱/۷٪	۲/۰٪	۶/۸٪	۴۳/۲٪	۲۷/۰٪	۷/۲٪
۲۵	۱۲	۲۴	۳۱۰	۱۶۱	۵۵
۲/۱٪	۱/۹٪	۳/۸٪	۵۰/۳٪	۲۶/۸٪	۹/۰٪
۲۵	۱۲	۲۹	۳۱۳	۱۴۹	۶۲
۷/۰٪	۱/۹٪	۲/۵٪	۴۸/۶٪	۲۳/۲٪	۹/۶٪
۶/۷٪	۲/۸٪	۲/۸٪	۳۱/۸٪	۲۷/۸٪	۱۲/۸٪
۱۰۹	۲۶	۲۸	۱۱۰	۲۴۶	۸۱
۱۵/۸٪	۶/۷٪	۴/۱٪	۱۶/۰٪	۳۵/۷٪	۱۱/۸٪
۱۲۳	۳۰	۲۵	۲۹۹	۱۹۰	۹۷
۱۸/۷٪	۳/۹٪	۲/۳٪	۳۹/۲٪	۲۲/۹٪	۱۲/۷٪
۲۵۱	۱۱	۳۵	۳۱۴	۲۰۷	۱۰۹
۲۹/۷٪	۱/۳٪	۴/۱٪	۳۸/۲٪	۲۲/۴٪	۱۲/۹٪
۴/۷٪	۲/۸٪	۲/۸٪	۲۹/۸٪	۲۲/۵٪	۱۲/۸٪
۳۳	۱۳	۵۲	۱۶۸	۲۰۵	۱۳۴
۳/۵٪	۲/۰٪	۸/۲٪	۲۵/۵٪	۳۱/۲٪	۲۰/۲٪
۳۸	۶۶	۷۵	۲۷۰	۲۳۳	۱۵۲
۴/۱٪	۷/۱٪	۸/۱٪	۲۹/۰٪	۲۵/۰٪	۱۶/۶٪
۵۲	۳۲	۷۰	۲۹۰	۲۰۸	۱۲۲
۶/۲٪	۴/۰٪	۸/۳٪	۳۴/۲٪	۲۲/۶٪	۱۲/۵٪
۱۱/۸٪	۳/۷٪	۵/۹٪	۳۶/۳٪	۲۶/۲٪	۱۲/۱٪

می‌کنند؟ تحلیل انجام شده، جهت‌گیری مطبوعات و ارتباط آنها با محدودیت ساختارهای قدرت را نشان داده است. در سه کشور، مطبوعات در خدمت قدرت سیاسی حاکم هستند. این قدرت در الجزایر، حزب سوسیالیست انقلابی، در مصر، رئیس‌جمهور یک جمهوری سوسیالیستی، و در عربستان سعودی خانواده سلطنتی است. مطبوعات در کشور چهارم، یعنی لبنان، بیشتر در خدمت قدرتهای سیاسی است تا دولت.

در هر چهار کشور، مؤسسه‌های مطبوعاتی عموماً جهت‌گیری مردمی ندارند. آنها از بالا به پایین عمل می‌کنند، و عکس آن زمانی ممکن است که تمایلات مردمی با قدرت سیاسی تضادی نداشته باشد.

یافته‌ها همچنین نشان می‌دهند که نوع نظام بر محتوای روزنامه‌ها مؤثر است. بنابراین، نظام می‌تواند بر دیدگاه‌های عمومی و ارزشهای اجتماعی تأثیر بگذارد. برای مثال، مؤسسه‌های مطبوعاتی در نظام‌های سوسیالیستی و سلطنتی نسبت به انعکاس آن دسته از اخبار داخلی که خدمات اجتماعی عرضه شده توسط دولت را نشان می‌دهند، جهت‌گیری خاصی دارند. از سوی دیگر، آنها اخبار سیاسی کمی ارائه می‌دهند، اما به موضوعات آموزشی در

5. Opinion Press